

جایگاه و اهمیت محیط زیست در دستورات دینی

خلاصه

بدون شک، موضوع آلودگی محیط زیست یکی از مهم ترین معضلاتی عصر حاضر است. این مسئله از آن جهت دارای اهمیت است، که حیات همه موجودات زنده به دلیل آلودگی های گسترده زیست محیطی، با تهدید مواجه شده است. از سوی دیگر، موجودات زنده از جمله انسان ها بدون داشتن محیط زیست سالم، قادر به ادامه زندگی نیست. حفاظت از محیط زیست یکی از مهم ترین نیازهای اساسی برای ادامه حیات است. به همین جهت بر آن شدم که جایگاه و اهمیت محیط زیست را در دستورات دینی مورد بحث و بررسی قرار دهم. در این مقاله مفهوم محیط زیست، اجزاء آن، مانند آب، هوا، خاک، جنگلات و حیوانات مورد بحث قرار می گیرد.

مقدمه

آلودگی محیط زیست یکی از مهم ترین معضلات انسان عصر حاضر است، و حیات همه موجودات زنده را تهدید می کند؛ و از سوی دیگر اسلام مدعی است که دین جامع و کامل جهانی است، که پاسخ گوی تمام نیازهای متغیر انسان در هر عصر و زمانی است، چنانکه خدای سبحان در قرآن می فرماید: «مَافَرَطْنَا فِي الْكُتُبِ مِنْ شَيْءٍ»¹ ما در این کتاب هیچ چیزی را فروگذار نکرده ایم. در جای دیگر خطاب به پیامبر اسلام (ص) می فرمایند: «وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ»² و ما قرآن را که بیان کننده هر چیزی است و هدایت و رحمت و بشارت برای مسلمانان است بر تو نازل کرده ایم، و در جای دیگر می فرماید: «وَلَا حَبْءَ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا زَطْبٍ وَلَا يَاسِبِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ»³ و هیچ دانه ای در تاریکی ها زمین و هیچ تری و خشکی نیست جز آنکه در کتاب مبین آمده است.

به طور قطع یکی از امور، مورد نیاز انسان داشتن محیط سالم و امن است، تا انسان بتواند در پرتو آن، به تربیت جسم و روح خود بپردازد، و در نتیجه به کمال مادی و معنوی برسد. بنابراین زندگی سالم و ادامه حیات و رسیدن به کمال جز با داشتن محیطی سالم و امن امکان پذیر نیست.

و لذا می فرماید: «وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا»⁴ آسمان را سقفی محفوظ قرار دادیم. ممکن است مراد از محفوظ این باشد، که مانع ریزش سنگ های آسمانی به زمین است، ممکن است مراد این باشد، محفوظ است از اینکه خود آسمان متزلزل شود و بر زمین فرو ریزد. در هر صورت هدف تأمین امنیت انسان است.

مفهوم محیط زیست

محیط زیست از دو کلمه ترکیب یافته است، یکی «محیط» که کلمه عربی است و دیگری «زیست» که کلمه فارسی می باشد.

در لغت: محیط، یعنی احاطه کننده، فراگیرنده و حافظ.

«محیط» به معنای مکان، اوضاع و احوال آمده است و آنچه که شخص یا چیزی را احاطه کرده و منشأ تغییر و تحول می باشد. به دیگر تعبیر: محیط فراگیرنده و جای زندگی آدمی است. کلمه «زیست» به معنای زندگی و حیات زیستن آمده است.⁵ در اصطلاح: محیط زیست عبارت است از همه عناصر جاندار یا بی جان طبیعی که پیرامون انسان را فرا گرفته و همه آن ها با یک دیگر دارای ارتباطی متقابل می باشند.

محیط زیست عبارت از: منابع طبیعی، تعاملات بین اجزای منابع طبیعی یا بین اجزای مذکور و انسانها و حیوانات، خواص فیزیکی، فرهنگی، تزئینی یا شرایطی است که صحت و سلامت آنها را تحت تأثیر قرار میدهد. (قانون محیط زیست افغانستان). شورای اقتصادی اروپا محیط زیست را این گونه تعریف کرده است: «محیط زیست شامل آب، هوا، خاک و عوامل درونی و برونی مربوط به حیات هر موجود زنده می گردد»⁽⁶⁾.

1. انعام آیه ۳۸

2. نحل آیه ۸۹

3. انعام آیه ۵۹

4. انبیاء آیه ۳۲

قرشی؛ علی اکبر؛ (۱۳۷۱ش). قاموس قرآن. تهران.

الکساندر، کیس، (۱۳۷۹) حقوق محیط زیست، ترجمه محمدحسن، حبیبی، تهران.

اجزای محیط زیست

اجزاء اصلی محیط زیست عبارتند از: آب، خاک، هوا، نباتات و حیوانات که در ذیل مورد بحث قرار می گیرند.

۱ - آب

یکی از اجزای اصلی و اساسی محیط زیست آب است، آب مایه حیات است، یعنی حیات بدون آن معنی و مفهوم پیدا نمی کند. در واقع هستی همه موجودات زنده به آب بستگی دارد.

این ماده حیاتی از نظر مقدار حدود ۴/۳ سطح کره زمین را فرا گرفته است، که ۹۸ درصد از آب های موجود در سیاره ی زمین شور است که در اقیانوس ها و دریاها انباشته شده است. حجم آب های شیرین در جهان بسیار کم و فقط ۲/۸ درصد کل آب ها می باشد. از این میزان نیز، مقدار زیادی به شکل یخ در یخچال های قطبی و کوهستانی ۲,۱۵ درصد و آب های زیرزمینی ۰,۶۲ درصد قرار دارد و تنها ۰,۰۰۰۱ درصد از کل حجم آب های جهان در دسترس انسان می باشد (7).

آب در دین اسلام از اهمیت زیادی برخوردار است. تا جایی که قرآن کریم می فرماید:

«و جعلنا من الماء کل شیء حی»⁸ یعنی ما از آب هر چیز زنده ای را آفریدیم؛ و در آیه دیگر می فرماید: «و هو الذی أنزل من السماء ماء فأخرجنا به نبات کل شیء»⁹ او کسی است که از آسمان آب را فرستاد و همه نباتات را ما به وسیله آب رویا ندیم.

در اهمیت آب همین بس که خداوند متعال ۶۳ مرتبه کلمه ماء (آب) را در قرآن ذکر نموده است و ۵۴ بار کلمات دریا ها در قرآن آمده است.

آلودگی آب ها

عوامل مختلف موجب آلودگی آب می شوند، اما عامل اصلی آلودگی آب فعالیت های مختلف بشر است؛ و این عوامل عبارتند از:

ا. ورود فاضلاب های خانگی، زراعتی و صنعتی، به دریاها و اقیانوس موجب آلودگی می شوند. که در نتیجه بیماری هایی نظیر حصیه و وبا را شیوع می دهند.

ب. یکی دیگر از مواد آلوده کننده دریاها و اقیانوس ها مواد نفتی است. آلودگی آب ها ممکن است موجب نابودی موجودات زنده در محل ورود آلودگی ها شود و یا موجب تغییر خواص فیزیکی و شیمیایی محیط دریاها گردد، که زندگی موجودات مفید را نامساعد می کند.

ت. یکی دیگر از مواد آلوده کننده، آب های سطح زمین زباله است. که جمع آوری و دفع صحیح زباله ها در مناطق شهری، و صنعتی در حفظ و پاکیزگی آب های دریا ها، چشمه ها نقش مهمی دارد.

اسلام، برای بهداشت و جلوگیری از آلوده کردن آب و محیط زندگی مقرراتی را وضع نموده است. چنانکه امام

صادق (ع) می فرماید: «لَا تُفْسِدُ عَلَى الْقَوْمِ مَاءَهُمْ»¹⁰؛ از آلوده کردن آب دشمنان پرهیز نماید.

و نیز امام صادق (ع) فرمود که رسول خدا (ص) از آلوده کردن آب نهی نموده است: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يَنْعَوْطُ الرَّجُلُ عَلَى شَفِيرِ بئرٍ يُسْتَعْدَبُ مِنْهَا أَوْ عَلَى شَفِيرِ نَهْرٍ يُسْتَعْدَبُ مِنْهُ أَوْ تَحْتَ شَجَرَةٍ فِيهَا ثَمَرُهَا»¹¹؛ رسول خدا نهی فرمودند از مدفوع نمودن در کنار چای آب، چرا که مردم از آن رنج می برند یا در کنار نهر آب که موجب رنجش مردم می شود یا زیر درختی که میوه دارد.

از این روایات، فهمیده می شود که آلوده کردن آب موجب ناراحتی مردم می شود، ناراحتی ممکن است بر اثربوی بد باشد و ممکن است بر اثر ایجاد بیماری و یا به سبب میکروب هایی که از راه مدفوع وارد آب شده است باشد؛ و هم چنین در آب موجوداتی زنده است که بر اثر آلودگی آب از بین می رود.

7. اختریان، محمد، کاظمی، و اکبری. (۱۳۷۱)، گنجینه های دانش 7. ص ۱۰۰- تهران: نشر محمد.

8. انبیاء، آیه ۳۰-۳۱

9. انعام، آیه ۹۹-۱۰۰

10. کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۲۹). الکافی، ج ۵، ص ۱۹۱. چاپ 10. اول-قم: دارالحدیث.

11. طوسی، محمد بن الحسن، (۱۴۱۴ق). الامالی. تحقیق: موسسه 11. البعثه، ص ۶۴۸. چاپ اول. قم: دارالتقافه.

۲- هوا

هوا گازی است بی رنگ، بی بو و مخلوطی از عناصری مانند نایتروجن، اکسیجن، هایدروجن، گاز کاربن دای اکساید، آرگون، هلیوم، مقدار بخار آب و گاز آمونیم. قسمت اعظم هوا یعنی ۷۸٪ حجم هوا را نایتروجن تشکیل می دهد، ۲۱٪ آن را اکسیجن و فقط ۱٪ باقی مانده را مخلوطی از سایر گازها می باشد. (گنجینه های دانش، ۱۳۷۱، محمد)

هوا به صورت لایه ای به ضخامت ۶۰ تا ۱۰۰ کیلومتر دور تا دور زمین را احاطه کرده است که به آن (اوزون) می گویند.

این قشر ضخیم مانند یک سد مستحکم فولادین است که زمین را از خطرات میلیون ها اجرام آسمانی محفوظ می دارد و در عین حال به جهت شفافیتش مانع تابش نور خورشید نمی شود.

آلودگی هوا

آلودگی هوا عبارت از: وجود و انتشار یک یا چند آلوده کننده اعم از جامد، مایع، گاز و تشعشعات در هوای آزاد به مقدار و مدتی که کیفیت آن را طوری تغییر دهد که برای صحت و سلامت انسان، حیوان، نبات و سایر موجودات زنده مضر باشد. (ماده سوم، فقره اول، مقرره کاهش و جلوگیری از آلودگی هوا، افغانستان).

آلودگی هوا از منابع مختلف طبیعی و مصنوعی ایجاد می شود.

عوامل طبیعی آلوده کننده هوا عبارتند از:

1. طوفان های شن و ماسه.
2. فعالیت های آتشفشانی.
3. آتش سوزی جنگل ها.

عوامل مصنوعی آلوده کننده هوا عبارتند از:

1. آلوده کننده های ناشی از سوخت های فوسیلی.
2. آلوده کننده های ناشی از پس مانده های صنعتی.
3. آلوده کننده های ناشی از سوزاندن و باز یافت زباله.

هر انسان عاقلی زمانی از یک چیز حمایت و حفاظت می کند، که اولاً، آن چیز ارزش داشته باشد. ثانیاً، آن ارزش را بداند یعنی علم به آن ارزش پیدا کند. طبق این قاعده برای حفاظت از «هوا» که اجزای محیط زیست است، ابتدا باید اهمیت و ارزش آن مورد بررسی قرار گیرد.

اهمیت هوا

هوا نیز از جمله اجزاء محیط زیست است، و برای ادامه حیات، اهمیت آن کمتر از آب نیست، همانطور که تمام موجودات زنده نیاز به آب دارند، نیاز به هوا دارند، زیرا اکسیجن موجود در هوا منبع حیات است و بدون آن بیشتر موجودات قادر به زندگی نیستند. انسان بدون آب و غذا می تواند چند روزی زندگی کند، اما بدون هوا بیش از ۳ دقیقه زنده نمی ماند. در دین اسلام هوا از اهمیت و ارزش زیادی برخوردار است، که در ذیل به چند نمونه اشاره می شود.

امام صادق (ع) خطاب به مفضل فواید هوا را به شرح ذیل بیان می کند:

1. ایجاد کننده ی صدا: به وسیله هوا صدا ایجاد می شود، زیرا صدا اثری است از اصطکاک اجسام در هوا پدید می آید. یعنی بدون هوا ارتعاشات صدا منتقل نمی شود، و زمین در سکوت فرو می رود.
2. پیام رسانی: هوا است که صداها را به گوش ها می رساند، و مردم به وسیله آن تعامل برقرار می کنند و نیازمندی های خود را برطرف می کنند.
3. عامل حیات: هوا عامل حیات همه موجودات زنده است، زیرا موجودات زنده از طریق تنفس از هوا اکسیجن دریافت می کنند.
4. حامل بو: باد بوها را از جایی به جای دیگر انتقال می دهد. تا انسان از بوهای خوش لذت ببرد و هم منشأ آن ها را پیدا کند.

5. انتقال دهنده ابرها: باد ابرها را از جای به جای دیگر می برد تا مترکم شود، و باران بی بارد، منفعتش به همه برسد.

هوا علاوه بر این که يك ماده حیاتی ست برای همه موجودات زنده، دارای عملکردهایی بسیار مفید و ارزنده دیگر نیز است، که در ذیل به بعضی آن ها بطور خلاصه اشاره می شود.

عملیه آب رسانی به وسیله هوا

عملیه آب رسانی به وسیله هوا بدین صورت است که، آفتاب بر اقیانوس ها می تابد و بخار آب را به بالا می فرستد، بخارها مترکم می شوند و توده های سنگین ابر را تشکیل می دهند، باد، که توسط جریان هوا به وجود می آید کتله های ابر را بر دوش خود حمل می کند، و به سوی سرزمین هایی خشک و تشنه پیش می راند، سپس کتله های عظیم ابر، دانه های باران را از خود بیرون می فرستند، تا محیط خشک و مرده تبدیل به کانون از حیات و زندگی کنند.

خداوند متعال در این باره می فرماید: «وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ فَاُنزَلْنَا مِن السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ»¹².
بادهای بارور کننده را فرستادیم و به دنبال آن از آسمان آبی نازل کردیم تا شما را سیراب کنیم، درحالی که شما قادر به ذخیره کردن آن نبودید.

بنابراین یکی از وظایف بسیار مهم باد یعنی جریان هوا، آب رسانی در مناطق خشک بدون آب و گیاه است، و اگر این آب رسانی انجام نشود، بسیاری از موجودات زنده و پوشش گیاهی از بین می روند. پس حیات تمام موجودات زنده در نقاط خشک زمین مروهون جریان هوا است.

عملیه گرده افشانی:

نباتات موجودات غیر متحرکند بنابراین برای اینکه سلول های جنسی آن ها به هم برسند به نیروهای بیرونی وابسته اند. این سلول های جنسی که در دانه های گرده بسته بندی شده از پرچم های يك گل به کلا له گل دیگر معمولاً توسط باد و حشرات منتقل می شود؛ و این فرایند انتقال گرده را گرده افشانی می گویند. نتیجه مهم گرده افشانی، علاوه بر تداوم نسل نبات، بالا بردن شانس ایجاد تنوع ژنتیکی است.

خداوند متعال در این باره می فرماید: «وَالذَّارِيَاتُ ذُرَّوًا»¹³ سوگند به بادهایی که ابرها را در آسمان به حرکت در می آورند و گرد و غبارها و بذر گیاهان و نطفه های گل ها را بر روی زمین به هر سو پراکنده می کند. سوگند به بادهای دلیلی بر نقش مهم آن ها در زندگی بشر و تأثیر آن بر جسم و جان انسان ها دارد.

اسلام برای جلوگیری از آلودگی هوا، علاوه بر اهمیت و ارزش آن، از هر نوع عملی که منجر به آلودگی هوا شود منع نموده است. خداوند متعال نصیحت لقمان به فرزندش را این گونه بیان می فرماید: «وَ أَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَ اغْضُضْ مِن صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ»¹⁴ و در رفتار میان روی اختیار کن و سخن آرام گو که زشت ترین صداها صدای مرکب است. زشتی صدای مرکب ممکن است جهات مختلف داشته باشد، مثل متکبران، بی جهت و ابلهانه، اما آلودگی صوتی از مصادیق بارز این زشتی می تواند باشد که از آن نهی شده است، و نیز صدا های بزرگ و وحشت ناک باعث مرگ انسان یا هر موجود زنده دیگر می شوند.

از امور فوق فهمیده می شود که به طریق اولی نباید در موارد کم اهمیت سرو صدا کرد و نباید هوا را به هیچ نحوی آلوده کرد تا موجب ضررهای جبران ناپذیر حتی مرگ موجود های زنده شود؛ و اگر امواج صوتی از حد معین بگذرد می تواند شیشه ها را بشکند، حتی بعضی از ساختمان ها را ویران کند و ارگانیزم درون بدن انسان را از کار بیندازد و سبب مرگ انسان شود.

۳. خاک

خاک مجموعه از ذرات، و مواد طبیعی است که پوسته خارجی زمین را می پوشاند و گیاهان یا در آن وجود دارند و یا قادرند در آن رشد کنند.

حجر، آیه ۲۲¹²

لقمان، آیه ۱۹¹⁴

ذاریات، آیه ۱¹³

خاک منبع بسیار با ارزش است، که بر اثر فرسایش و واکنش های طبیعی در مدت زمانی طولانی به وجود می آید، به طور متوسط ۷۰۰ سال زمان لازم است تا طی مراحل مختلف، یک سانتیمتر خاک زراعتی به وجود آید. گاهی تولید همین یک سانتی متر خاک تا ۴ هزار سال هم طول می کشد.

اهمیت خاک

خاک پس از آب و هوا مهم ترین جزء محیط زیست محسوب می شود. خاک در حفظ و بقای زندگی همه موجود ها، نقش اساسی و اولیه را دارا است. زیرا خاک موجب رشد گیاهان، و حفظ حیات است، خاک مواد فاسد و زباله ها را به چرخه غذا باز می گر داند. بدون داشتن خاک سالم حیات و زندگی روی زمین امکان پذیر نخواهد بود. خاک محل زاد گاه و زیستگاه ماست و مانند مادر مهربان، غذای ما را تأمین می کند و با منابع گوناگونش نیازهای دیگر ما را نیز تأمین می کند و عاقبت همه جانداران به آغوش خاک باز می گردند.

خاک در دین اسلام از اهمیت زیادی برخوردار است، و همین اهمیت باعث شده که خدای متعال به آن قسم خورده است «وَ الْأَرْضِ وَمَا طَحَاها»¹⁵ سوگند به زمین و آن کسی که آن را گسترده نمود. تا محل زیستگاه و بستر حیات و مهم ترین تأمین کننده نیازمندی های شما باشد؛ و هم چنین در آیه دیگر می فرماید: «وَمَنْ آتَيْتَهُ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ»¹⁶ و از جمله آیت و قدرت نمایی خدا این است که شما را از خاک آفرید. اکنون بشری هستید که روی زمین پراکنده و منتشرید؛ بنابراین در اهمیت زمین و خاک همین بس که خداوند متعال با آن عظمتش بر او قسم یاد نموده است، و ماده اولیه و منشأ بهترین و زیباترین مخلوقاتش را خاک قرار داده است.

حفاظت از زمین

حفاظت از زمین مورد تأکید اسلام است، خداوند متعال در این باره می فرماید: «وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا»¹⁷ یعنی در زمین پس از اصلاح آن فساد نکنید؛ و نیز می فرماید: «فَادْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَ لَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ»¹⁸ پس نعمت های خدا را به خاطر آورید و در زمین فساد نکنید.

خداوند متعال خطاب به پیامبر گرامی اسلام می فرماید: «وَ إِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَ يُهْلِكَ الْحَرْثُ وَالنَّسْلُ وَ اللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ»¹⁹ چون از نزد تو بازگردد، در زمین فساد کند و کشتزارها و دام ها را نابود سازد، و خدا فساد را دوست ندارد. حیات انسان و هر موجود زنده دیگر وابسته به غذا است، مهم ترین و اصلی ترین غذای انسان و حیوانات نبات است، زیرا قریب به اتفاق موجودات زنده یا گیاه خوار است و یا گوشت خوار، بدهی است گوشت بدون گیاه میسر نیست، بنابراین وقت کشت و زرع را از بین ببرد موجودات زنده از بین می رود، انسان از بین می رود و این افساد در زمین است. باید توجه داشت که طبق این آیه شریفه، کسانی که دست به تخریب و آلوده کردن محیط زیست می زند در زمره منافقانند، با تخریب محیط زیست، درختان و گیاهان را از بین می برند و موجب نابودی موجودات زنده از جمله انسان می شوند به این صورت در زمین افساد می کنند.

بدهی است که تخریب و نابودی محیط زیست به وسیله انسان موجب انواع گرفتاری و به هم خوردن توازن طبیعت می شود، در نتیجه جریان سیلاب های مخرب، خشک سالی و شیوع انواع بیماری را در پی دارد؛ و این ها از مصادیق ظهور فساد است.

با توجه به آیات فوق روشن است که افساد دارای مفهومی بسیار گسترده است، کفر فساد است، ظلم فساد است و هر نوع نافرمانی از دستورات خدای سبحان فساد است. بدون شك، تخریب شهرها و مزارع، نابودی درختان و حیوانات و آلوده نمودن محیط زیست از مصادیق بارز فساد در زمین است.

۴. جنگل

جنگل منطقه وسیعی پوشیده از درختان، درختچه ها و گونه های علفی است که همراه با جانوران وحشی نوع اشتراک حیاتی، نباتی و جانوری را تشکیل داده و تحت تأثیر عوامل اقلیمی و خاکی قادر است تعادل طبیعی خود را حفظ کند.

۱۵. شمس، آیه ۶.

۱۶. رم، آیه ۲۰.

۱۷. اعراف، آیه ۵۶.

۱۸. اعراف، آیه ۷۴.

۱۹. بقره، آیه ۲۰۵.

هیچ شك و تردیدی در اهمیت فوق العاده گیاهان و درختان، نقشی بسیار مهم آن ها در بقای حیات موجودات زنده من جمله انسان وجود ندارد، آن ها سرمای زمستان و گرمای تابستان را کاهش می دهد و هوا را لطیف و دمای محیط را متعادل و از فرسایش خاک محافظت می کند و بخشی مهم مواد غذایی انسان و سایر موجودات زنده را تأمین می کند و همین طور گاز کاربن دای اکساید، هوا را گرفته و مقدار زیاد اکسیجن برای راحت شدن عمل تنفس سایر موجودات زنده تولید می کند. به طور خلاصه فواید جنگل عبارتند از: تولید اکسیجن، حفاظت خاک، جذب آب، تأمین وسایل چوبی، تأمین علوفه، ساخت ابزار، تولید میوه و دانه، تأمین سوخت، ساخت دارو، ساخت کاغذ، محصولات کیمیایی، تصفیه هوا، محل زندگی جانوران می باشد.

درخت در دین اسلام از اهمیت فوق العاده برخوردار است، تا جای که خداوند متعال به بعض درختان قسم خورده؛ و چنین فرموده است: «وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونَ»²⁰ سوگند به انجیر و زیتون.

پیامبر اسلام در اهمیت غرس نمودن درخت چنین می فرماید: «إِنَّ قَامَتِ السَّاعَةُ وَ فِي يَدِ أَحَدِكُمْ أَلْفِ سِيلَةٍ فَإِنَّ اسْتِطَاعَ أَنْ لَا تَقُومَ السَّاعَةُ حَتَّى يَغْرِسَهَا فَلْيَغْرِسْهَا»²¹ اگر قیامت بر پا شود و در دست یکی از شما نهالی باشد، اگر توانست کمی پیش از قیامت آن را بکارد، باید بکارد؛ و هم چنین پیامبر اسلام (ص) می فرماید: «مَنْ غَرَسَ غَرْسًا فَأَنْمَرَ أَعْطَاهُ اللَّهُ مِنْ الْأَجْرِ قَدْرَ مَا يَجْرُجُ مِنَ الثَّمَرَةِ»²² هر کس درختی بنشاند و به ثمر بنشیند، خدا به اندازه ای که میوه از آن فراهم آید به او پاداش می دهد؛ پس از آیات و حدیث فوق به این نتیجه میرسیم که جنگل از اهمیت بالای در دین مبین اسلام برخوردار می باشد. هم چنین از قطع کردن آن نهی نموده است پیامبر اسلام در این باره می فرماید: «لَا تَقْطَعُوا الشَّجَرَ فَإِنَّ اللَّهَ عَلَيْكُمْ الْعَذَابَ صَبًّا»²³ درختان میوه را قطع نکنید چرا که خداوند عذاب را بر شما نازل می کند.

۵. حیوانات

هیچ شك و تردیدی در اهمیت فوق العاده حیوانات بر سودمند بودن نسبت به انسان وجود ندارد، بدون حضور آن ها، حیات انسان به مشکل مواجه می شود.

در دین اسلام به نقش حیوانات در بخش های مختلف اقتصادی و اجتماعی توجه ویژه ای شده است. پیامبر اسلام (ص) در جنگ نیروهای خود را از کشتار بی جهت حیوانات منع نمود و چنین فرمود: «وَلَا تَعْفَرُوا مِنَ الْبَهَائِمِ مِمَّا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ إِلَّا مَا لَا بُدَّ لَكُمْ مِنْ أَكْلِهِ» حیوانات حلال گوشت را جز در صورت احتیاج به گوشت آن ها، کشتار نکنید.

امام علی (ع) می فرماید: «اتَّقُوا اللَّهَ فِي عِبَادِهِ وَ بِلَادِهِ فَإِنَّكُمْ مُسْتَوْوُونَ حَتَّى عَنِ الْبُقَاعِ وَ الْبَهَائِمِ» درباره بندگان و شهرها از خداوند بترسید، همه شما مسئولید و مورد پرسش قرار می گیرید، حتی درباره زمین ها و چهارپایان که به چه دلیل مزارع و جنگل ها را از بین بردید، شهرها و خانه ها را ویران نمودید، و حیوانات زیان بسته را مورد اذیت و آزار قرار دادید.

نتیجه گیری

عالم طبیعت را می توان به عنوان کتابی سرشار از رموز و اسرار الهی مورد نظر قرار داد، چنان که در قرآن مجید نیز به آن اشاره شده است. طبیعت کتابی است که حقایق الهی در آن تجلی یافته است. بطوریکه قرآن مجید، دایماً انسان را متوجه پدیده های طبیعی کرده و آنها را آیات خداوند می خواند.

اسلام که دین صلح، اعتدال و سلامتی است، اهمیت فوق العاده زیادی به پاکی و طهارت فرد، جامعه و محیط قائل است به گونه ای که انجام بسیاری از فرایض دینی و امور روزمره، بدون رعایت پاکی و پاکیزگی امکان پذیر نیست. به همین جهت کلمه «طبیات» در ۳۱ سوره و ۲۰ آیه قرآن به کار رفته است که این تکرار و تاکید، اهمیت پاکیزگی را در اسلام به وضوح می رساند.

علیرغم تاکیدات فراوان اسلام در زمینه حفاظت از محیط زیست و صراحت سفارش ها و دستورات قرآن کریم و سخنان پیامبر (ص) بزرگان دین و الگویی عملی رفتار آنها، ناهنجاریهای محیطی زیادی در ممالک اسلامی به چشم می خورد که عمده ریشه در بی توجهی، عدم رعایت و اجرای دقیق اصول اسلامی دارد.

تین، آیه ۱-۲. 20.

نوری، حسین بن محمد تقی، (۱۴۰۸ق). مستدرک و مستنبط 21.

المسائل، ج ۱۳، ص ۴۶۰. چاپ اول قم: موسسه آل البيت.

همان ص. 22.

کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۰۷ق). الکافی، تحقیق: غفاری علی 23.

اکبر، محمد، ج ۵، ص ۲۶۴. چاپ چهارم. تهران: دارالکتب

الاسلامیه.

منابع و ماخذ

1. وزارت عدلیه، (۱۳۸۵)، قانون محیط زیست افغانستان، کابل: وزارت عدلیه.
2. بری، خدارحم، (۱۳۸۹)، چهارمین کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام، ایران: دانشگاه زابل.
3. مستغری، جعفر بن محمد، (۱۳۸۵ق)، طب النبوی(ص)، چاپ اول، نجف مکتبه الحیدریه.
4. مفضل، بن عمر، (؟)، توحید المفضل، تحقیق: مظفر، کاظم. چاپ سوم. قم: داوری.
5. شریف الرضی، محمد بن حسین، (۱۳۷۹ش)، نهج البلاغه، ترجمه دشتی. چاپ اول. قم: مشهور.
6. صالحی، خادم حسین، (۱۳۹۲)، محیط زیست از دیدگاه اسلام. تهران.
7. فواد عبدالباقی، محمد، (۱۳۶۹ش). المعجم المفهرس، چاپ نهم. انتشارات اسماعیلیان.